

V. OLVASÓSZOLGÁLAT

A könyvtár II. emeletének teljes átépítése és korszerűsítése, valamint az elektronikus beléptető rendszer bevezetése a Tájékoztatói és Olvasószolgálati Osztályt több oldalról is érintette. Egyrészt a nyári szünetben munkatársaink a felújított épületrészben korszerű munkaszobákba költözhettek. Másrészt a felújítás olvasóink számára is változást jelentett. Ki kellett alakítanunk a földszinti, ill. olvasótermi ki- és belépés új rendjét úgy, hogy ez lehetőség szerint látogatóink számára minél kényelmesebb legyen. Emellett forgalomszámlálásra is fel akartuk használni az új rendszert, hogy így pontosabb statisztikai adatokat kaphassunk. Ez sikerült is a biztonsági és a könyvtári rendszer összekapcsolásával, és a már meglévő vonalkódos olvasójegyek használatával.

Másik fontos feladatunk volt a decemberben megnyíló új, 16 férőhelyes II. emeleti Digitális Dolgozószoba szolgáltatásainak megtervezése. Ennek érdekében júniustól augusztus végéig kérdőíves felmérést végeztünk olvasóink körében. Célunk az volt, hogy megismerjük szokásaikat és igényeiket mind az olvasói számítógépek, mind az online adatbázisok és egyéb elektronikus források használatával kapcsolatban, hogy új szolgáltatásainkat már az ő véleményük figyelembevételével alakítsuk ki. A Digitális Dolgozószoba hétfőtől péntekig, 9-től 20 óráig tart nyitva; az itt kutatókat könyvtáros segíti a gépek és adatbázisok használatában.

Január 1-jétől elindítottuk az E(lectronic books)O(n)D(emand) szolgáltatást; folyamatosan fogadtunk egyetemi hallgatói csoportokat egy-egy könyvtárhasználati szemináriumra (ezekről részletesen ld. 9. pont). Szeptember 14-én az ELTE Bölcsészettudományi Karán számos budapesti könyvtár részvételével ismét könyvtári napot rendeztek; itt osztályunk munkatársai mutatták be az egyetemi hallgatóknak intézményünket és szolgáltatásainkat, és kedvezményes beiratkozásra is volt lehetőség.

1. Olvasóforgalom, kölcsönzés

2010-ben a könyvtár regisztrált használóinak száma 4.940 volt; közülük a könyvtárat aktívan használók száma 4.225 fő. Az év során 1.208 új beiratkozót regisztráltunk; 359 napi, 59 heti látogatójegyet és 662 regisztrációs jegyet állítottunk ki, ezek száma nőtt az előző évhez képest. Szeptembertől a hetijegy helyett öt alkalomra szóló látogatójegyet vezettünk be, amely fél évig használható fel. Beiratkozási díjából idén nettó 3.141.120 Ft bevételünk volt.

A központi olvasótermet (könyv- és folyóirat-olvasó együtt) olvasóink 29.650 alkalommal vették igénybe. A dokumentumok használata növekedést mutat: az év során 17.886 könyvet kölcsönöztek, 206.893 könyvet és folyóiratot kértek ki a raktárakból helyben olvasásra; a szabadpolcos állomány dokumentumait becslé-sünk szerint kb. 16.500 alkalommal használták. Olvasóink szívesen veszik igénybe online dokumentum-előkészítési szolgáltatásunkat: átlagosan napi 10-15 kérést kapunk az OPAC-on keresztül vagy e-mailben. Az olvasók javaslatára beszerzett könyveket a Gyűjteményfeltáró Osztály idén is soron kívül dolgozta fel, így a kutatók egyedi kéréseit is gyorsan tudtuk teljesíteni. Sajnálatos, hogy a kölcsönzésből visszakerült könyvek rekatalogizálására létszámihiány miatt csak ritkábban volt mód.

A használók tudományos fokozat és foglalkozás szerinti megoszlása (%)

	Könyvolvasó	Folyóiratolvasó
MTA rendes és levelező tagja	0,8	0,8
Egyetemi tanár, tudományok doktora, kandidátus	37,0	17,0
Egyetemi oktató	4,0	22,6
Tudományos kutató, PhD hallgató	11,2	15,6
Nem főfoglalkozású kutató	15,5	17,3
Egyetemi hallgató	29,1	21,6
Egyéb	2,4	5,1
Összesen	100,0	100,0

Az állomány használatának megoszlása szakok szerint (%)

Szakcsoport	Könyv	Folyóirat
0 általános művek	2,5	2,9
1/2 filozófia, pszichológia, vallás	13,3	3,2
3 társadalomtud.	8,9	10,0
5 természettud.	5,0	6,0
6 alkalmazott tud.	2,6	9,7
7 művészetek	3,5	5,0
80 nyelvtudomány	8,5	17,6
82 irodalomtudomány	37,8	14,5
9 földrajztudomány, régészet, történettudomány	18,0	31,1
Összesen	100,0	100,0

2. Különgyűjtemények olvasói

A Mikrofilmtárnak 396 távhasználója, 606 személyes látogatója volt, ebből helyben olvasó 218, kölcsönző 15. Helyben 1.087 művet olvastak. Sokan kutatták a Keleti Gyűjtemény (Goldziher levelezés, Kaufmann Gyűjtemény stb.) és a Kézirattár (Kosztolányi hagyaték stb.) anyagait, köztük külföldi kutatók is.

A Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményében kiemelten nagy volt az érdeklődés a RAL-iratok, a Kosztolányi-hagyaték, az ún. másolatgyűjtemény olasz oklevelei, id. Szinnyei József naplói, Erdélyi József és Lengyel József kéziratai iránt, de a régi magyar nyomtatványokat és egyéb magyar nyelvű kéziratokat is sokan tanulmányozták.

A Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményét a következő nevesebb olvasók vették igénybe: Ács Tibor (MTA doktora), Cséve Anna (PIM tudományos titkára), V. Ecsedy Judit (MTA doktora), Fülemlé Ágnes (MTA Néprajzi Kutatóintézete osztályvezetője), Heltai János (MTA doktora), Horváth Iván (MTA doktora), Kabdebó Lóránt (MTA doktora), Korompay H. János (MTA doktora), Madas

Edit (MTA doktora), Miskolczy Ambrus (MTA doktora), Ormos Mária (MTA rendes tagja), Praznovszky Mihály (PIM volt főigazgatója), Sipos Lajos (MTA doktora), Takács László (PPKE docense), Tímár Árpád (MTA Művészettörténeti Kutatóintézet).

Kiugróan magas a látogatottsága egyes digitális gyűjteményeknek, így a kéziratosokat teljes terjedelmükben tartalmazó Kaufmann-gyűjteménynek (16.363 / 58.329), amelynek tavaly több mint 2.000 visszatérő olvasója volt. Különösen népszerűek még a Csoma- (9.486 / 25.433) és a Bolyai-gyűjtemények (2.451 / 7.206), a december elsején megnyílt Kégl-gyűjtemény is magas látogatottságnak örvend (1.303/3.995) (zárójelben a látogatók, illetve a látogatások száma).

Külföldi kutatók: Eva Augustínová (Szlovák Nemzeti Könyvtár); Baricz Ágnes (Erdélyi Magyar Tudományegyetem); Maria Dobozy (The University of Utah); Egyed Ákos (Erdélyi Múzeum-Egyesület elnöke, MTA külső tagja); Afsaneh Gaechter (Osztrák Tudományos Akadémia); Tim Juckes (Universität Wien); Adrian Magina (Muzeul Banatului Montan, Románia); Nagy Pál (a párizsi Magyar Műhely szerkesztője).

3. Tájékoztatás

A Tájékoztatási és Olvasószolgálati Osztály munkatársai személyesen, telefonon, hagyományos és elektronikus levélben adnak tájékoztatást olvasóinknak és a hozzánk forduló érdeklődőknek. A technikai jellegű kérdések (általános információ a könyvtár, ill. a könyvtári rendszer szolgáltatásairól, olvasóforgalomhoz, kölcsönzéshez kapcsolódó felvilágosítás, ügyintézés) száma mintegy 7.800-ra tehető; hosszabb kutatást igénylő referenz kérdés 1.963 volt. Az utóbbi években megfigyelhető, hogy egyrészt főként az egyetemisták, fiatal kutatók kevésbé járatosak a könyvtár használatában, másrészt általában a hozzánk látogatók magasabb színvonalú, komplexebb tájékoztatást, segítségnyújtást várnak a könyvtárostól mind a hagyományos, mind a számítógépes szolgáltatások területén.

A könyvtári eseményekkel, újdonságokkal kapcsolatos tájékozódást segíti többek között elektronikus hírlevelünk (ebből 2010-ben négy szám készült) és új beszerzésű külföldi könyveink listája, amelyet idén 11 alkalommal juttattunk el e-mail-ben olvasóinkhoz, ill. tettünk közzé honlapunkon. Könyvtárunk kiadvá-

nyainak árusítását is osztályunk munkatársai végzik; idén ezek eladásából nettó 206.254 Ft folyt be.

Új szolgáltatásként olvasói kérésre a Keleti Gyűjtemény is havi rendszerességgel, tematikus bontásban, a honlapon teszi közzé új könyveit. Ezen kívül a Gyűjtemény munkatársai személyesen, telefonon, hagyományos és elektronikus levélben adnak tájékoztatást az olvasóknak és a hozzájuk forduló hazai és külföldi érdeklődőknek.

A Kézirattárban személyesen és hosszabb időt igénylő *levélbeli* tájékoztatásban az alábbiak részesültek: Nagy Pál (Párizs), Michael Silber (Jeruzsálem), Slavko Maksimovic és Mihajlo Kovac (Belgrád), Nagy Piroska (Montreal), Törjékiné Tóth Marianna (Pécs), Justin P. Liuba (Boston), Klaus Hübner (Heidelberg), Randall Herz (Erlangen), Verő József (Sopron), Alexander Brody, CULTiRiS Kulturális Képügynökség, Friedrich Schlegel Kritische Edition (Mainz, Johann-Gutenberg-Universität), Astrid Breith (Berlin).

IACE 2010-kiállítás Szöulban http://mtak.hu/index.php?name=h_1_4_2010#h35). A kiállításra kb. 1 GB Bolyai-anyagot állított össze Tóth Gábor és Láng Klára. Tóth Gábor angol nyelvű Bolyai-életrajzot, MTAK-bemutatót, képfeliratokat is készített. Helyhiány miatt az anyagunkat nem állították ki. Az Országos Levéltár ugyanerre a kiállításra kiküldött anyagának összeállításában (digitalizált képanyag díjmentes átadása, angol nyelvű képfeliratozás) is részt vettünk.

4. Használók képzése, oktatás

2009-ben könyvtárunk honlapján is közzé tettük, hogy a felsőoktatási intézmények hallgatói csoportjainak bemutatjuk gyűjteményünket és szolgáltatásainkat. Ennek eredményeként 2010-ben már 15 csoport (összesen 281 fő) látogatott el hozzánk. Vendégeink voltak:

KRE BTK angol szakos hallgatói (3 csoport),

ELTE BTK orosz szakos hallgatói,

Balassi Intézet hallgatói,

Szily Kálmán Műszaki Középiskola tanulói,

A Magyar Közlekedési Közművelődésért Alapítvány tagjai,

CEU középkori történelem szakos hallgatói,
ELTE BTK latin szakos hallgatói (2 csoport),
József Attila Gimnázium (Ózd) tanulói,
DE IK könyvtár-informatika szakos hallgatói,
Magyar Táncművészeti Főiskola hallgatói,
ELTE BTK alkalmazott nyelvészet szakos hallgatói,
School of Business – Üzleti és Művészeti Szakképző Iskola (Békéscsaba) tanulói.

Az Olvasószolgálat az év során 80 órás szakmai gyakorlatra fogadta az ELTE két MA képzésű könyvtár szakos hallgatóját.

A korábbi évek hagyományai szerint a Keleti Gyűjtemény folytatta a bölcsész MA és PhD hallgatók szaktájékoztatását, illetve elősegítette kisebb szemináriumok helyben történő megtartását, amelyek a Gyűjtemény kéziratos anyagára támaszkodtak. Ezek közül megemlíthető a Károli Gáspár Református Egyetem, a Debreceni Egyetem, valamint a CEU diákcsoportja.

5. Könyvtárközi kölcsönzés

Könyvtárunk több száz hazai intézménnyel tart kapcsolatot a könyvtárközi dokumentum-szolgáltatás révén: mind az eredetiben történő kölcsönzés, mind a másolatszolgáltatás jelentős. A hozzánk beérkezett kérések száma kissé csökkent: 2.702 kérést kaptunk (2009-ben 2.767-et). Idén jelentősen nőtt a folyóiratokra vonatkozó kérések aránya (848 db), csökkent a könyveké (1.854 db). Ennek egyik oka lehet, hogy az Országos Dokumentumellátó Rendszer adatbázisa már évek óta nem fogad új rekordokat, így a kérő könyvtárak figyelmét elkerülheti, hogy a keresett dokumentum nálunk megtalálható. A tőlünk kért másolatoknak több mint 90 %-át elektronikus formában szolgáltatunk (691 kérést teljesítettünk szkennelve, 6.874 oldal terjedelemben); már számottevő az előfizetéses adatbázisokból letöltött cikkek küldése is (57 db).

Az olvasóink számára teljesített könyvtárközi kölcsönzés forgalma hasonló volt a tavalyihoz: 539 kérést indítottunk. Ezek nagyobb része (308 db) hazai gyűjteményekben megtalálható dokumentumokra vonatkozott. Ebben az évben egy-egy olvasó legfeljebb öt kötetet kérhetett külföldről 50 %-os áron, 2.250 Ft-

ért; annak érdekében döntöttünk így, hogy minél több olvasó vehesse igénybe a kedvezményes kölcsönzést. A külföldről kért dokumentumok száma azonban csökkent: 49 olvasó számára 231 kérést indítottunk (tavaly 314-et). Könyvtárunknak ez nettó 214.316 Ft kiadást jelentett.

A könyvtárközi kölcsönzés számadatai 2010-ben (dokumentumok, db)

Kérés	Szám	Teljesítés	Eredeti	Nyomtatott	Elektronikus
beérkezett	2.702	adott	1.809	43	739
küldött	539	kapott	473	9	19

6. Raktározás, állományellenőrzés

A Gyűjteményfeltáró Osztálytól 6.975 könyvtári egységet vettünk át raktározásra, ezek megoszlása a következő: 6.556 db könyv, 25 db CD-ROM, 15 db DVD és 379 db Lieferung. Az új beszerzésű könyveket belső raktárunkban, a digitális adathordozókat a Folyóirat-olvasóban helyeztük el.

A 200.000-es raktári jelzetű könyvállományból 38 polcméternyi anyagot szállítottunk ki törökbálinti raktárunkba. A levéltári gyarapodásból 181 doboznyi iratanyagot költöztettünk ide. Ebből a raktárunkból az év folyamán olvasói kérésekre és retrospektív feldolgozásra is szállítottunk be anyagot (az utóbbi célra elsősorban a Folyóirattár és a Keleti Gyűjtemény számára). A raktár forgalma mintegy 2.500 könyvtári egységgel nagyobb volt a tavalyinál; a beküldött dokumentumok megoszlása gyűjteményi egységenként: az Olvasószolgálatra 4.355 db könyv, a Folyóirat-olvasóba 4.329 kötet folyóirat, a Keleti Gyűjteménybe 5.273 db könyv, a Kézirattárba 45 db disszertáció, a Levéltárba 95 levéltári doboz és 1.027 levéltári dosszié. Ebben a raktárunkban a nyári szünet alatt elvégeztük a szokásos számellenőrzést. Anyagi okok miatt a régi raktárrészben működő előre-gedett szellőztető-párásító berendezést szeptemberben le kellett állítanunk; így az év utolsó hónapjaiban a raktár páratartalma jóval a kívánatos érték alatt volt (átlagosan 35%). Habár 2009-ben az MTA jóváhagyta a törökbálinti raktár bővítését, és erre mind nagyobb szükség is lenne, a beruházás idén nem valósult meg.

Arany János utcai raktárunkban az év első felében folytattuk a 2005-ben megkezdett raktárrevíziót. A földszinti raktárban, rögzített polcokon tárolt

könyvállomány ellenőrzésére átlagosan két-két munkatárs heti 15 munkaórát fordított. A 628.000-tól 641.999-ig terjedő számtartomány dokumentumainak revízióját végeztük el, azonban a nyári költözés, majd az újabb létszámhiány miatt záró jegyzőkönyv egyelőre nem készült. Az év során olvasóink által elvesztett könyvek listáját (6 könyvcím) átadtuk a Gyűjteményszervezési Osztálynak pótlásra ill. törlésre.

7. Állományvédelem

Kötészeti műhelyünk valamennyi gyűjteményi egység számára végez kötésmunkát. 2010-ben összesen 2.322 könyv ill. folyóirat kötése készült el, ezek kötésfajták szerinti megoszlását a mellékelt táblázat tartalmazza. A kötetek javítása során fontos szempont volt az eredeti fűzött kötések megőrzése. Restaurátor végzettségű munkatársaink ebben az évben 588 munkaórában 15 kötetet restauráltak, főként a törzsgyűjteménybe tartozó régi könyveket. Dolgozóink idén az elavult ólombetűk helyett már a két új réz betűkészletet használhatták, amely tisztább képet ad és nem káros az egészségre. A munkakörülmények azonban továbbra sem optimálisak, a műhely világítása és berendezése évek óta felújításra szorul.

A kötésműhely szolgáltatásai az egyes osztályok számára (db)

Kötésfajta	Olvasószolgálat	Folyóirat-tár	Keleti Gyűjtemény	Kézirat-tár	Összes
ragasztott	1.466	190	163	0	1.819
fűzött	44	0	56	0	100
csíkozott	0	268	83	0	351
gerincjavítás	7	0	5	1	13
restaurálás	11	0	4	0	15
téka	6	0	18	0	24
összesen	1.534	458	329	1	2.322

Megvalósult „Az MTAK Keleti muzeális értékű tibeti kéziratainak és fanyomatainak állományvédelmére” című, 2009-ben elnyert pályázat felhasználása. 1.500.000 Ft-ot kaptunk, melyhez 643.000 Ft önrész járult A munkálatokra 2010 tavaszán került sor. A pályázat lehetőséget teremtett arra, hogy az MTAK Keleti Gyűjteményében lévő, felbecsülhetetlen értékű muzeális tibeti kéziratok és fanyomatok egy része szakszerű állományvédelemben részesüljön. A korábbi borítások nem biztosítottak pormentes védelmet, valamint műanyagból készültek, így önmagukban is veszélyeztették a dokumentumokat. Az állományvédelemben részesített művek tárolását a Könyvtár egy külön helyiségben oldotta meg, ezáltal biztosítva megfelelő elhelyezésüket.

A Kézirattár NKA-pályázati pénzből restaurálásra összesen 490 eFt-ot fordított. Az összegből 19. és 20. századi kéziratokat (köztük a Kisfaludy-hagyaték és a Széchenyi-gyűjtemény darabjait), 16-18. századi nyomtatványokat és Mohács előtti okleveleket restauráltattunk. Megvalósult az NKA Könyvtári Kollégiumához 2009-ben restaurálásra benyújtott pályázat, melynek keretében 800 eFt-ot kaptunk, ehhez 30 % önrész, 343 eFt járult. A pályázatot a Kézirattár a Keleti Gyűjteménnyel közösen nyújtotta be, az összeget megosztva használtuk fel. A Keleti Gyűjtemény a pályázat keretén belül arab és tibeti kéziratokat restauráltattott.

8. Reprográfia

2010-ben fénymásoló műhelyünkben 411 olvasói megrendelésre 51.488 db másolat készült (tavaly 61.353 db). Munkatársunk könyvtári célokra 4.495 db másolatot készített, ebből 1.554 db állománypótlásra vagy állományvédelmi célra. Az elavult Infotec 4451-es típusú gépet leselejteztük. Az Infotec MPC 2030-as típusú készüléken 15.900 fekete-fehér és 882 színes másolatot készítettünk; a Nashua gépen 35.588 db másolat készült. A műhely bevétele 2010-ben nettó 303.359 Ft volt. A digitális technika terjedésével érezhető a fénymásolatok iránti érdeklődés csökkenése. Ezért decembertől a Másoló Műhely (amely az átépítés után a II. emeletre költözött) többféle szolgáltatást nyújt: nyomtatást és szkennelést is lehet rendelni.

Az olvasótermi önkiszolgáló gépeken olvasóink 72.895 db másolatot készítettek. Digitális fényképezőgép használatára 102 alkalommal adtunk engedélyt egy-

egy cikk vagy rövidebb könyvrészlet erejéig. Az olvasói számítógépekről indítható nyomtatást a folyóirat-olvasó munkatársai felügyelték: az év során 3.030 oldalt nyomtattak, ebből nettó 72.720 Ft bevételünk volt. Olvasóink kényelme érdekében az év végén üzembe helyeztünk két feltöltő kártyával működő önkihasználó másológépet, amelyekkel nyomtatni és szkennelni is lehet.

A Keleti Gyűjtemény korlátozott mennyiségben, helyben is biztosít lehetőséget a kisebb reprográfiai igények azonnali kielégítésére, melyből nettó 33.590 Ft bevétel származott.

9. EOD (E-Books On Demand) szolgáltatás

A 2009-ben elvégzett installálási és honosítási feladatok után idén indítottuk el az EOD (E-Books on Demand) szolgáltatást. Az EOD mind ismertebbé válik a hazai könyves és tudományos világban; ennek jele, hogy több kérés, érdeklődés is érkezett a témában, melyek nem mindegyike végződött megrendeléssel. Sokan szeretnének ugyanis részdokumentumokat, cikkeket digitalizáltatni, ami e szolgáltatás keretében nem teljesíthető, mivel az EOD-ot éppen teljes könyvek digitalizálására hozták létre.

Igyekeztünk minél többféle módon népszerűsíteni az új szolgáltatást: szóróanyagokon, hagyományos levélben, a világhálón, illetve különböző rendezvényeken személyesen. Az év elején interjú jelent meg az EOD-ról az MTA honlapján. Októberben Kapus Erika tartott előadást a témáról *Régi könyvek új köntösben* címmel Tatabányán, a József Attila Megyei Könyvtár által rendezett ODR konferencián. A <http://konyvtar.hu> oldalon is elhelyeztünk egy-egy intézményünket ill. az EOD-ot bemutató lapot.

Az év során az alábbi négy megrendelést teljesítettük állományunkból; összesen 1.139 könyvoldalt szkenneltünk be és konvertáltunk PDF formátumba, ebből nettó 8.448 Ft bevételünk származott.

EOD szolgáltatások

Szerző	Cím	Raktári szám	Oldalszám
Jaroslav Hašek	Infanteriszt Svejek	875.615	881
Tömöry Edith	Az aacheni magyar kápolna története	267.217	84
Tömösváry Zsigmond	Adatok a gálóchi Theömeöswáry család leszármazásához	439.326	34
Riedl Szende	Logika vagy gondolkodástan	234.511	140

Terveink szerint az EOD keretében digitalizált könyvek hamarosan bárki számára közvetlenül elérhetőek lesznek könyvtárunk online katalógusán keresztül.

10. Fotótechnikai térítéses szolgáltatások

Felvételek száma

	2009	2010
Mikrofilm	0	0
Kisfilm	0	0
6x6 vagy színes felvétel	0	0
Digitális felvétel	37	7
Összesen	37	7

Másolatok száma

	2009	2010
Mikrofilm-másolat (m)	67	177
Fotókópia (nagyítás)	19	50
Elektrosztatikus nagyítás	3.556	735
Digitális (szkennelés)	2.259	7.933
Összesen	5.901	8.895

A megrendelésekből származó bevétel összege áfa nélkül: 1.559.970 Ft volt.

